УДК: 339.9

ШОСТАК Л.Б., д.е.н., директор Українсько-арабського інституту міжнародних відносин та лінгвістики ім. Аверроеса, МАУП

НАСТУПАЛЬНІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ: ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ

Розглянуто роль економічної дипломатії в забезпеченні гідного місця національної економіки у світовому господарстві. Визначено оптимальні зовнішньоекономічні стратегії посилення конкурентоздатності економіки України та пріоритетні напрями міжнародної економічної співпраці.

Economic diplomacy role for ensuring national economy' worth place in the world economy is considered. Optimal external economic strategies for competitiveness strengthening of economic of Ukraine and priority courses of international collaboration are suggested.

Сучасні глобальні проблеми світового розвитку, що пов'язані з перерозподілом планетарних ресурсів, капіталів і територій, найбільш суспільно ефективно вирішуються дипломатичними заходами, зокрема за допомогою інструментів економічної дипломатії. Серед них можна згадати офіційні заяви, двосторонні та багатосторонні домовленості й угоди, певні засоби впливу на партнерів. Проте найбільш ефективними виявляються кроки назустріч з подолання певних перешкод чи створення сприятливих умов щодо транскордонних дій суб'єктів господарювання, які здійснюються на підставі уніфікації правил взаємодії з урахуванням національних інтересів держав-учасниць [1-7].

Завдяки інформаційним технологіям та новітнім фінансовим інструментам зовнішньоекономічних трансакцій сучасні інтеграційні процеси обумовлюють лабільність віртуального національного економічного простору, який за підтримки тих чи інших дипломатичних заходів може звертатися або розширюватися шляхом створення вартості внаслідок використання не тільки власних, а й усіх доступних у світовому просторі фінансових, трудових, природно-сировинних, територіальних, інтелектуальних та ін. ресурсів. Тому сучасна економічна дипломатія відрізняється динамізмом, наступальним характером, комплексністю застосованого інструментарію, і одночасно не виключає неоднозначності та рухомості просторових конфігурацій учасників угод. Багатосторонні, регіональні та інтеграційні рівні економічної дипломатії у поєднанні доповнюють одне одного, створюючи сприятливі можливості для забезпечення національних інтересів розвитку в умовах інтернаціоналізації світового господарства [8].

Ефективність економічної дипломатії забезпечує конкурентні позиції суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на світових ринках, тому активні форми дипломатичного впливу обумовлюють більш суттєві успіхи у цій сфері. Країни, що практикують наступальні зовнішньоекономічні стратегії, застосовують такі інструменти, як політико-адміністративна підтримка вітчизняного експорту, певні заходи для покращання умов доступу національних компаній на зовнішні ринки, цілеспрямований вплив на партнерів із застосуванням фінансових, матеріально-ресурсних, військових та інших важелів тиску.

Проте об'єктивною основою ефективної економічної дипломатії є послідовна державна політика, спрямована на укріплення конкуренто-

This is trial version
www.adultpdf.com

здатності національної економіки. Вона побудована на розробці загальнонаціональної зовнішньоекономічної стратегії, яка окреслює головні цілі та методи реалізації стратегічних завдань зовнішньоекономічних відносин, насамперед, у регіональному аспекті щодо розвитку окремих конкурентоздатних секторів економіки та забезпечення загального тренду цих відносин. Найсуттєвішу роль в останньому процесі відіграють адекватно побудовані пріоритети економічної дипломатії, обсяги її державного фінансування, організаційне та кадрове забезпечення. Роль економічної дипломатії як чинника, що забезпечує максимальні вигоди для країни, виявляється визначальною для забезпечення гідного місця національної економіки у глобальній структурі світового господарства. Підвищення ефективності дипломатичних механізмів набуває особливої актуальності в умовах зростання залежності національного господарства від зовнішніх факторів з одночасним недовикористанням національного інтелектуального та виробничого потенціалу України.

На певну увагу заслуговує питання як лібералізації окремих сфер зовнішньоекономічних відносин, ступінь якої з прагматичної точки зору обумовлюється рівнем розвитку окремих галузей, так і наслідків лібералізації для національної економіки в цілому. Існує науково бґрунтована позиція, згідно з якою лібералізація зовнішньоекономічних трансакцій може привести до знищення певних національних галузей чи створення на їх базі закордонних "цехів" ТНК. Проте у випадку зайвої "захищеності" транскордонної економічної діяльності внаслідок лобіювання певних економічних інтересів існує вірогідність "гри" на користь недостатньо конкурентоздатних підприємців. Головним критерієм вибору ступеня "захищеності" чи відкритості національної економіки, на наш погляд, є динаміка суспільної ефективності будь-якої окремої зовнішньоекономічної трансакції, що є прямим відображенням національних інтересів відносно зростання суспільного добробуту за критерієм парето-ефективності, коли зростання добробуту будь-якого члена суспільства не призводить до занепаду добробуту будь-кого іншого.

Загальні причини недостатньої ефективності економічної дипломатії України обумовлені її слабким концептуально-програмним забезпеченням, недостатньою ефективністю інститутів, що мають формувати та реалізовувати державну зовнішньоекономічну політику, недосконалістю механізмів підтримки зовнішньоекономічної діяльності та незначним фінансуванням дипломатичних установ [9]. На посилення національної конкурентоздатності впливає сукупність світогосподарських чинників, що визначають припустимі рамки, напрямки і перспективи застосування того чи іншого механізму реалізації стратегічних завдань зовнішньоекономічної політики. Серед стратегічних зовнішньо-економічних механізмів можна виділити такі:

– адаптаційний, що забезпечує сумісність та пристосування національного господарства (його суб'єктів) до реалій функціонування світової економіки;
– мобілізаційний, спрямований на максимізацію обсягів залучення зовнішніх ресурсів та оптимізацію умов виплати зовнішніх боргів;
– наступальний, сфокусований на ефективному жорсткому просуненні національних інтересів на світових ринках товарів, фінансів і послуг з одночасною гнучкістю стимулюючих мотивацій відповідної поведінки потенційних конкурентів.

Останній механізм найчастіше застосовують розвинені та нові індустріальні країни. Росія, економічна дипломатія якої певною мірою застосовує наступальні стратегії стосовно найближчих сусідів, реалізує загальні принципи міжнародних відносин через формування інтеграційного ядра, до якого поступово різноманітними засобами, зокрема енергетичної дипломатії, підтягуються периферійні незалежні країни [7]. Україна в цьому сенсі має вельми обмежені шанси застосування випереджального або будь-якого захисного механізму протидії внаслідок ряду об'єктивних чинників. Єдиним реально прийнятним, і світовою спільнотою у тому числі, інструментом запобігання наступальній зовнішньоекономічній стратегії РФ виявляється сприйняття сугубо прагматичних відносин, побудованих на міжнародних ринкових принципах.

Проте економіка України зараз не має можливості без суттєвих втрат перейти на ринкові відносини, зокрема у сфері енергозабезпечення. Але ж не все так погано, як здавалось би. По-перше, маємо власні енергоресурси (хоча їх розробка потребує значних коштів), по-друге, маємо російський флот, розташований на українській території принаймні до 2017 р. А це окреслює певний час на забезпечення національної економіки власними енергоресурсами, впровадження енергозберігаючих технологій та диверсифікацію джерел енергопостачання. Однак часу мало. Тому наступальна стратегія в рамках забезпечення економічної та політичної незалежності держави має оперувати на основі компромісів, двосторонніх поступок і домовленостей з РФ. Вступ України до СОТ також грає на користь стримування наступальної стратегії РФ. Проте найбільш ефективними кроками мають стати: 1) зовнішньоекономічна політика, спрямована на фінансування проектів соціально-економічного розвитку разом з міжнародними фінансовими інститутами, міжнародним і регіональними банками розвитку (2) підвищення інвестиційної

This is trial version
www.adultpdf.com

привабливості країни завдяки формуванню прозорого, зрозумілого за правилами гри простору зовнішньоекономічних трансакцій, 3) урядові дії по зменшенню інвестиційних ризиків та 4) збільшенню пільг для інвесторів.

Сучасна багатостороння економічна дипломатія, що передбачає збільшення представництва країн у міжнародних інституціях, спирається на поширення їх мандатів за рамки традиційно дискусійних питань, зростаючу відкритість і публічність їх діяльності, посилення взаємодії між ними з метою легітимної гармонізації відповідних рішень, здійснення сумісних ініціатив та координації засобів їх реалізації. З цього боку вступ України до СОТ, на жаль, характеризується непрозорістю умов двосторонніх і багатосторонніх угод і, відповідно, непередбачуваністю їх наслідків для певних секторів економіки України.

З іншого боку, сучасній практиці багатосторонніх відносин притаманні протиріччя щодо позицій окремих країн чи формування блокової дипломатії, характерної, зокрема, для країн, що розвиваються [10]. На ефективність багатосторонньої дипломатії негативно впливає не співпадаюча оцінка пріоритетних завдань, засобів їх вирішення, а також специфічні проблеми адміністративно-технічного та ратифікаційного характеру. Разом з цим діяльність інституцій багатосторонньої дипломатії, що формально має ознаки прогресивної гуманітарної спрямованості, сфокусована на підтримці економічних інтересів розвинених, найбільш конкурентоздатних країн. Тому мають місце нові вимоги до здійснення багатосторонньої дипломатії: з боку розвинених країн – розширення компетенції та повноважень СОТ, з боку країн, що розвиваються, – збільшення пільг у сфері торговельно-економічних трансакцій, з боку більшості країн – попередження кризисних явищ, врегулювання їх наслідків, особливо у валютно-фінансовій та борговій сферах.

Інтеграційні процеси сприяють успіху наступальних зовнішньоекономічних стратегій. Останніми роками спостерігається укрупнення інтеграційних угруповань, створення економічних об'єднань континентального масштабу (НАФТА, ЄС), а також трансконтинентальні угоди інтеграційного характеру між регіональними угрупованнями та окремими країнами. Проте побороти обмеження та негнучкість багатосторонньої лібералізації міжнародних економічних відносин у повному обсязі не вдається через труднощі узгодження позицій та прийняття рішень внаслідок великої кількості та посилення соціально-економічної диферен-ціації учасників процесу.

Значний прагматичний інтерес викликають квазі-інтеграційні об'єднання, що фокусують зусилля на створенні сприятливого середовища для взаємних господарських зв'язків і реалізації сумісних бізнес-проектів. Ці об'єднання внаслідок чинників політичного характеру та розбіжностей в інтересах країн-учасниць не мають на меті будь-яке інтеграційне утворення або, навпаки, декларують інтеграційні цілі з їх реалізацією у віддаленому майбутньому. Прикладом таких об'єднань є: організація Азіатсько-тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), Шанхайська організація співробітництва (ШОС), Рада країн Балтійського моря (РКБМ), Рада Баренцового / Євроарктичного регіону (СБЄР), Арктична Рада (АР), організація Чорноморського економічного співробітництва (ЧЕС). Успіх економічної дипломатії цих квазі-інтеграційних утворень визначає наявність сильних взаємодоповнюючих мотивацій регіонального співробітництва. Геоекономічна спільність країн-учасниць та розуміння ефекту посилення колективних дій також сприяють стимулюванню інтеграційних намірів. У цих утвореннях двостороння економічна дипломатія органічно доповнює зусилля багатосторонньої та регіональної дипломатії, виявляючись основою для наступних багатосторонніх домовленостей у практичній сфері міжнародних трансакцій.

Так, практично всі країни (за винятком Монголії та низки острівних країн) є учасниками хоча б однієї з таких угод, а окремі розвинені країни – десятків преференціальних торговельних угод[1]. Існують також й інші, не менш ефективні, формати двосторонньої економічної дипломатії – це, насамперед, рамкові домовленості про торгово-економічне співробітництво, угоди про глобальне, стратегічне партнерство, більш вузькі галузеві угоди, що регулюють взаємодію партнерів у окремих сферах. Прикладом ефективної двосторонньої дипломатії стає інвестиційне співробітництво, зокрема у формі угод про взаємне сприяння та захист капіталовкладень. Усе це обумовлює зростання ролі державних інститутів та механізмів підтримки зовнішньо-економічної діяльності, зокрема стимулювання експорту і пов'язаних з ним інвестицій в національну економіку. Першочергові заходи для покращання ситуації для України мають складати:

1) розробку наступальної зовнішньоекономічної стратегії на перспективу з одночасним виконанням завдань мобілізаційно-адаптивної стратегії у поточному періоді;
2) посилення інститутів і кадрового забезпечення зовнішньоекономічної політики, спрямованої на захист і активне просування національних економічних інтересів;

[1] За даними СОТ, середня чисельність преференціальних торговельних угод на одну країни складає 6, а для розвинених держав – 13-15. Найбільш активні приймають участь одночасно у 20-30 таких угодах.

This is trial version
www.adultpdf.com

3) вдосконалення механізмів політико-адміністративного лобіювання національних комерційних ініціатив за кордоном з одночасною їх підтримкою українськими дипломатичними місіями;
4) посилення міжвідомчої координації у зовнішньоекономічній сфері, зокрема узгодження засобів внутрішньої та зовнішньої економічної політики;
5) створення ефективного механізму взаємодії державного апарату і бізнесу для ефективної реалізації мети і завдань зовнішньоекономічної політики України.

Усе це має на меті вдосконалення і підвищення ефективності економічної дипломатії та створення цілісної системи управління зовнішньоекономічними зв'язками в Україні, спрямованої на активне просунення національних економічних інтересів на глобальному ринку. Найважливіші елементи цієї системи складають політико-адміністративне лобіювання та супроводження проектів і угод з участю національних суб'єктів господарювання за кордоном, створення угод про привілеї у міжнародному партнерстві (угоди про вільну торгівлю, спеціальні зони тощо), створення багатовекторних зон інтеграційного співробітництва на євразійському континенті, цілеспрямоване використання членства у СОТ та регіональних міжнародних утвореннях для вирішення завдань розвитку національної економіки, сприяння зростанню української комерційної присутності на зовнішніх ринках через механізми боргового регулювання та офіційної допомоги розвитку, впровадження засобів з обмеження негативних наслідків недосконалої конкуренції на зовнішніх ринках.

Вступ України до СОТ має бути використаний для: 1) скорочення втрат експортерів від торгових обмежень за кордоном, 2) активного просування конкурентоздатних галузей на зовнішні ринки, 3) вдосконалення діючих та розробки нових документів СОТ з урахуванням національних інтересів розвитку, 4) оновлення вітчизняного законодавства у сфері зовнішньоекономічних трансакцій, 5) підвищення прозорості та ефективності регулювання у сфері ЗЕД.

Зусилля української дипломатії на європейському напрямі на середньострокову перспективу доцільно сфокусувати на вирішенні таких завдань: 1) реалізації "дорожньої карти" щодо формування зони вільної торгівлі Україна – країни ЄС, 2) формування іміджу надійного партнера у сфері транспортування енергоносіїв з РФ та країн Середнього Сходу, 3) поглиблення міжнародних відносин у сфері комунікацій, високих технологій і фінансових послуг, 4) створення іміджу інвестиційноприваблива економіки для залучення прямих іноземних інвестицій в економіку країни та підтримки національного капіталу за кордоном, 5) збільшення кількості двосторонніх угод про уникнення подвійного оподаткування.

На азійському і африканському напрямках, зокрема Близькому Сході, необхідно: 1) активізувати мобілізаційну економічну дипломатію взаємовигідного обміну ресурсами, товарами і послугами, підкріплену державними гарантіями виконання обов'язків щодо оплати та обсягів поставок, 2) посилити співробітництво у сфері енергозабезпечення та продовольчої безпеки, 3) створити імідж інвестиційної привабливості та мінімальної ризикованості фінансових операцій у національному економічному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. The importance of economic diplomacy. – http://www.bridge-mag.com/magazine/index.php?option=com_content &task=view&id=81
2. Peter A. G. Van Bergeijk Economic Diplomacy, Trade and Commercial Policy: Positive and Negative Sanctions in a New World Order (Hardcover). – Edvard Elgar Publishing, 1994. – 224 p.
3. Takatoshi ITO Importance of Proactive "Economic" Diplomacy. – http://www.glocom.org/opinions/essays/ 20061030_ito_importance/
4. Зонова Т.В. Конфликты или консенсус: дипломатия как средство достижения мира // Общественные науки и современность. – 2003. – № 1. – С. 122-129.
5. Ветров А.В. Международная практика дипломатического сопровождения торгово-инвестиционных проектов и сделок. – М.: Высшая школа, 2003. – 95 с.
6. Зонова Т.В. Экономическая дипломатия // Внешнеэкономические связи. – Июнь 2005. – Т. 18. – № 6. – С. 54-62.
7. Мамедов О.Ю. Между экономикой и политикой выбирайте… её! // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2005. – Т. 3. – № 4. – С. 5-6.
8. Либман А.М. Конкуренция юрисдикций, гармонизация экономической политики и формирование корпоративных стратегий // Российский журнал менеджмента. – 2006. – Т. 4. – № 4. – С. 23-44.
9. Шаров О. Економізація зовнішньої політики: сьогоднішня українська тактика // Економічний Часопис-XXI. – № 9 – С. 38-41.
10. Multilateral Economic Diplomacy. – http://textus.diplomacy.edu/textusBin/BViewers/oview/EconomicDiplomacy/ oview.asp?FilterTopic=%2F41372

This is trial version
www.adultpdf.com